

lam occasionem omittit, qua iucunditatem et voluptatem personae amatae promouere queat.

§. 18. Si ulterius progressus fueris, et euolueris notionem durabilis gaudii, reperiēs, *durabile gaudium esse voluptatem eminentiorem, ex possessione verarum perfectionum ortam.*

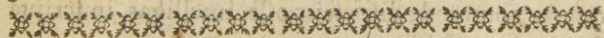
§. 19. Hinc fluit axioma hoc: *Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones.*

§. 20. En! nouam nunc propositionem ex his elicita. *Theorema: Amicus alterius perfectiones promouet. Demonstr. Qui alterius gaudium durable promouet, ille promouet alterius perfectiones (§. 19.). Atqui amicus alterius gaudium durable promouet. (§. 16.) E. amicus alterius perfectiones promouet.*

§. 21. Hic succurrit lex naturae, quae absoluitur hac propositione: *Tuas aliorumque perfectiones promouet.* Hinc proueniunt sponte sequentes propositiones.

§. 22. *E. amicus obseruat legem naturae (§. 20 21.) E. nos sumus obligati ad amicitiam colendam. E. qui homines sibi reddit inimicos, agit legi naturae disconuenienter. E. voluntati diuinae conueniens est, ut aliis finis amici etc.*

Innumerae porro propositiones ex his meditationis adminiculo deriuari possunt; modo id semper obserues, ut, quae occurrunt, notiones, rursus semper definias, atque subsequentes propositiones cum antecedentibus legitime connectas. Quae ulterius hic obseruari poterant, ea ipsum saepe argumentum, de quo meditaris, ceteraeque argumenti *negis acies* te edocent. Pro diuersitate rei, de qua meditaris, diuersus saepe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio.

CAPVT VI.

DE

MODO LIBROS LEGENDI
ET DIIVDICANDI.

§. 450.

QUAE AD MODVM haecenus tradita est I. veritatis natura in genere (Cap. I.), II. veritatis differen-

tia

tia (Cap. III.), III. modus specialior eam inuestigandi (Cap. V.): ita nunc in eo erimus, vt exponamus rationem, qua ad veritatum, ab aliis iam inuentarum, cognitionem perueniamus.

Scilicet non possumus omnia ipsi inuenire, quare opus est, vt aliorum quoque cogitata consulamus, et aliorum, qui multas iam veritates inuenerunt, adminiculo, ad veritatum vtilium cognitionem perueniamus, *Qui nihil enim veri, inquit praeclare Cei. HOLMANN. in Philos. rat. p. 354. admittere, suosque in usus conuertere velle, nisi quod propria primum industria detexerit, is aeque quidem absone ageret, ac qui nec vestimentis, nec calceis, neque aedibus, nec pane denique ipso vti prius fruique velle, quam haec omnia conficiendi praeparandique artem, proprio, quod aiunt, Marte, atque sine omni aliorum institutione inuenire didicisset.*

§. 451. Cum itaque opus sit, vt ad veritatum, ab aliis inuentarum, cognitionem perueniamus (§. 450.), aliorum autem veritates in libris contineantur: logicae officium est, regulas et cautiones tradere, ex quibus aliorum scripta diiudicari queant.

§. 452. Libri aut continent facta, aut dogmata siue vniuersales positiones. Illi dicuntur *historici*, in quibus propositiones singulares comprehenduntur; hi appellantur *dogmatici*. Vt adeo scripta omnia commode dispesci posse, intelligas, in scripta dogmatica et historica.

§. 453. Quia vero in scripto dogmatico aliorum dogmata recensentur tantum, et nonnumquam argumenta quoque enarrantur, quibus alii vtuntur, aut dogmata inter se ordine systematico connectuntur, noua hinc emergit diuisio libri dogmatici. Ille nimirum dicitur liber *dogmaticus historicus*, hic liber *dogmaticus scientificus*.

Eo itaque ordine hic procedimus, ut α) exponamus, quatenam cautiones circa lectionem et diiudicationem scripti historici sint obseruandae, β) ut percenseamus regulas, in legendis examinandisque libris dogmaticis scitu necessarias.

§. 454. *Generalis regula, quae in omni omnino scriptorum quoruncumque lectione et diiudicatione obseruari debet, hac propositione absoluitur: Lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum easdem notiones cum verbis auctoris coniungat, quas voluit auctor cum iisdem coniungi.* *Demonstr.* Qui ita scriptum aliquod legere vult, ut ad veritatem, in eo contentam, perueniat, debet illud scriptum intelligere. Cum vero tum demum mentem auctoris intelligamus, si easdem notiones cum verbis auctoris coniungimus, quas auctor ipse cum iisdem voluit coniungi (§. 125.); consequens est, ut lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, easdem cum verbis auctoris notiones coniungat, quas ipse auctor voluit coniungi.

§. 455. Hinc efficitur generatim, in lectione et diiudicatione libri alicuius esse sollicite attendendum ad definitiones, quibus auctor voces adhibitas determinat, aut saltem in significatum vocis, quae non definitur, inquirendum, quem ipsi vsus loquendi tribuit (§. 143.).

§. 456. Speciatim ad lectionem scripti historici requiritur attentio et crebrior repetitio. Quo efficitur, ut facta, quae commemorantur, memoriae facile mandentur.

§. 457. In diiudicando autem scripto historico ad tria potissimum, oportet, attendas. 1) Num, quae narrantur, sint vera? 2) Num in iis, quae narrantur, ordo legitime obseruetur? 3) Num scriptum historicum fini et scopo respondeat, siue, num sit completum?

§. 458. Sin autem de veritate eorum, quae in scripto historico referuntur, iudicare legitime volueris; regulas probabilitatis historicae, supra §. 420. speciatim explicatas, in subsidium adhibeas, ex quibus veritas facti aestimari debet.

§. 459. Si vis de ordine scripti historici iudicare, ad circumstantias temporis, quam fieri potest, diligentissime, velim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460. Si denique, num sit scriptum historicum *completum*, examinare volueris, ad finem, qui in conficiendis scriptis historicis intendi debet, animum aduertito.

Finis pro diuersitate historiae varius est. *Historiae naturalis*, in qua facta naturae referuntur, finis et scopus est, vt obiecta rariora accurate describat, omniaque ea, quae in phaenomeno aliquo speciatim considerata veniunt, sigillatim percurrat, nexumque item partium exponat. *Historiae ecclesiasticae*, in qua fata ecclesiae et vicissitudines commemorantur, finis est, vt status ecclesiae omnium temporum describatur, deinde media et viae, quibus ecclesia ad florem et incrementum peruenit, speciatim enumerentur, tum huius floris impedimenta allegentur, et denique mutationes, cum qua doctrinas, tum qua errores, ita exponantur, vt ex his principia prudentiae ecclesiasticae possint deriuari. *Historiae ciuilis* scopus est, vt subiiciantur oculis animisque exempla, quibus praecepta politices stabiliuntur, quaeque prudentiae ciuili promouendae inseruiunt. In historia itaque ciuili a) necesse est, vt status reipublicae per omnia tempora describatur, b) vt incrementa et conuersiones explanentur, subnexis vbique causis, quibus vel rerum publicarum fortunatio status, vel collapsiones sunt productae. Hinc c) imperantium facta, factorum consecutiones, auspicia regiminis, pacta et foedera, et matrimonia quoque speciatim recensentur. *Historiae denique litterariae*, in qua, vel fata scientiarum et librorum, vel vitae et facta eruditorum, enumerari debent,

bent, is vel in primis finis est, vt cognitio veritatum, a veteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque subsidia suppeditentur, quibus ars heuristicæ, siue inueniendi, possit collocupletari. Opus itaque est, a) vt in historia litteraria recensentur scripta, eorumque argumenta, item methodus, in iisdem adhibita, quæ ratione et occasione hæc illaue veritas fuerit inuestigata, b) opus est, vt describantur vitæ eruditorum accurate, omniaque ea tradantur fideliter, quæ ad cuiusuis eruditi merita et fata plenius intelligenda spectant.

§. 461. Hactenus de scriptis historicis, cautionibusque, circa eorumdem lectionem et examen obseruandis. Nunc ea, quæ ad legenda et diiudicanda scripta dogmatica spectant, adferemus.

§. 462. Scriptum dogmaticum scientificum qui legere vult, is primum omnium auctoris scopum sibi perspectum reddat. Id quod cum ex ipso scripti titulo, tum vel in primis ex præfatione fieri poterit.

§. 463. Qui præterea scripta dogmatica scientifica legere cupit, id agat, vt quasque veritates in singulis obuias periodis, in certas quasdam describat propositionum species, atque, num vel ad definitiones, vel ad axiomata et postulata, vel ad theoremata et problemata, perineant, sollicitè dispiciat.

§. 464. Id porro in scriptis dogmaticis legendis obseruari volo, vt, quam fieri potest diligentissime, ad singulos attendatur terminos, quasque cum iis iungat auctor notiones, probe animaduertatur.

§. 466. Denique in lectione dogmatici scripti, eiusdemque scientifici, veritates antecedentes familiares tibi reddito ante, quam pergas legendo, et demonstrationes subinde resoluas in syllogismos. De qua analysi demonstrationum dictum est supra §. 396.

§. 466. Ad examinanda scripta dogmatica vel maxime facit, I) si attenderis, num scriptum sit *perspicuum*, II) num idem sit *ordine* confectum, III) num sit *solidum* scriptum, IV) num denique *completum* sit, scopoque sufficiens.

§. 467. *Perspicuum* dicitur scriptum, si omnes terminos accurate definiat, neque adeo voces, ab usu loquendi abhorrentes, et vagas, adhibeat.

§. 468. Si itaque de perspicuitate scripti iudicare volueris, peropus est, ut animum ad terminorum definitiones. Quae si adfuerint, regulisque definiendi supra §. 150. traditis, conuenienter sint allatae, non est, quod de obscuritate scripti conqueraris.

Fit vero nonnumquam, ut nonnulli scriptores nimii sint in definiendo, et plures omnino praemittant vocum explanationes, quam ad propositiones sequentes demonstrandas requiruntur. Non hoc ipsi fiunt obscuro illi quidem, sed superflua immiscet suis, adeoque efficiunt, ut scriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimis prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quae scopo inserviunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, vel nullis plane vel inadaequatis vsi terminorum explanationibus. Quo ipso non potest non irreperere in scriptum obscuritas. *Scriptum* enim *obscurum* vocatur, in quo vel plane nullae adhibentur definitiones, vel in vagis saltem et indeterminatis notionibus acquiescimus. Haec de perspicuitate scripti.

§. 469. *Ordine* conscriptus liber dogmaticus scientificus dicitur, si singulae notiones et propositiones ita coordinantur, ut sequentibus plenius intelligendis et demonstrandis inserviant. Conf. §. 33.

Ordo autem hic, pro diuerso scriptoris fine, varius esse potest. In libro historico dogmatico is per saepe obseruatur ordo, ut omnia ea, quae ad idem spectant argumentum, in vnum coaceruentur, qui ordo dicitur *ordo scholae*. In libro autem dogmatico scientifico, in quo veritates methodo systematica connecti debent (§. 453.), is est obseruandus ordo, ut

ea semper praestruantur, ex quibus subsequencia concipi et explicari possunt (§. 33.). Qui ordo dicitur *ordo naturae*.

§. 470. Si itaque de ordine libri dogmatici scientifici iudicare volueris, videas in primis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tamquam principia demonstrandi indubitata (§. 389.), praemittantur, ex iisque theoremata et problemata apte demonstrantur.

§. 471. Nunc ad palmariam scripti dogmatici scientifici virtutem, scilicet *soliditatem*, devenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *solidum*, si in eo omnes propositiones firmis demonstrationibus corroborantur, ita quidem, ut nihil, praeter experientias indubias, definitiones et axiomata, sine probatione admittatur.

§. 472. Qui igitur de soliditate scripti dogmatici iudicium ferre cupit, is probe 1) attendat ad singulas propositiones, num secundum regulas, §. 388. expositas, rigorose demonstratae sint, 2) num eiusmodi principia fuerint praemissa, quae sunt certa, et de quorum veritate dubitari non potest 3) num methodus demonstratiua apte adhibeatur, caeque omnes obseruentur regulae methodi, quas supra §. 33. exposuimus. Sin minus regulae methodi demonstratiuae obseruantur, scriptum dicimus *superficiarium*, 4) num circulus in demonstrando sit commissus, de quo vid. §. 397.

Maxime vero diiudicaturus soliditatem scripti scientifici dogmatici, totum perlegat librum in continenti connexionem attentiusque veritatum nexum et catenam contempletur. Ex quo intelligi potest, minus aptos esse ad examinanda scripta dogmatica scientifica, quotquot, legendis fabulis Romanensibus assueti, aut in vocabulis ediscendis, et regulis Gram-

matics memoriae mandandis, occupati, nequeunt multarum propositionum nexum distincte perspicere.

§. 473. Num scriptum dogmaticum denique completum sit, ex auctoris sine diiudicabis, cui obtinendo si suffecerit scriptum, est *completum*; si minus, est *incompletum*.

§. 474. *Ex his omnibus intelligitur, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere. Denonstr.* Cum enim *systema* dicamus veritatum inter se et cum principiis suis, connexarum congeriem (*per def.*): consequens est, ut, quaecumque veritates sunt inter se et cum suis principiis connexae, illae debeant systematice pertractari. Iam vero cum veritates, quae in libro scientifico dogmatico continentur, sint inter se connexae et cum principiis suis (§. 471.): manifestum est, scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debere.

Sub finem hic monere adhuc debemus, quisnam sit *plagiarius*, *epitomator*, item *compilator*. *Compilator* ille dicitur, qui ea, quae hinc inde dispersa sunt, in unum colligit, nulla connexionis aut ordinis habita ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quae ab aliis mutatus est, a se inuenta esse, aliis vult persuadere. *Epitomator* dicitur, qui ex scripto spissiori ea seligit, quae fini suo sunt convenientia, et ex scripto maiori minus componit.

C A P V T V I I .

D E

MODO ALIOS CONVINCENDI.

§. 475.

TRADIDIMVS haecenus praecepta, quibus opus est, si vel ipsi veritatem inuestigare, vel ab aliis inue-